

УДК 373.68.008.4:378.28

**РОЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ДОРАДНИЦТВА ТА
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КАДРІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ ТА
ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО
ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ**

Середа Л.М., к.с.-г.н., доцент

Амонс С.Е., к.с.-г.н., доцент

Довгань Л.І., к.п.н., доцент

Довгань Ю.В., старший викладач

Вінницький національний аграрний університет

Стаття присвячена дослідженню проблем формування національної системи сільськогосподарського дорадництва та підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів агропромислового комплексу України.

Ключові слова: сільськогосподарське дорадництво, підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів АПК, система «наука-освіта-виробництво», дорадча діяльність аграрних науково-освітніх закладів.

Вступ. Відродження сільської місцевості та аграрного сектору економіки держави є першочерговим завданням, що постає перед українським суспільством в умовах сучасних ринкових перетворень. Досягнення цієї мети зумовлює зміну психології селянина, необхідність покращення рівня знань сільського населення та удосконалення навичок прибуткового ведення господарства сільськогосподарськими товаровиробниками. Все це вимагає налагодження ефективної системи забезпечення сільського населення та товаровиробників інформацією про сучасні досягнення науки і техніки, новітні технології виробництва, що, в свою чергу, є неможливим без функціонування ефективного механізму організації інформування та навчання селян, а також відповідного державного фінансування.

У результаті реформування сільського господарства відбулися радикальні структурні зміни в аграрному секторі економіки, які потребують адекватної зміни системи раніше набутих форм і методів ведення аграрного виробництва [2].

Протягом останніх років кількість юридичних осіб-суб'єктів господарювання зросла до 60 тис., або майже в 5 разів. Проте більшість їхніх керівників ще не оволоділа сучасними підходами до господарювання і збуту власної продукції, тому доходи не забезпечують розширеного відтворення галузі.

Актуальність розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності зумовлена значимістю аграрної галузі в економіці України. Тут працює п'ята

частина населення, яка значною мірою визначає соціально-економічне становище нашого суспільства та гарантує продовольчу безпеку держави.

Постановка проблеми. З часів планової економіки в колишніх великих сільськогосподарських підприємствах (колгоспах, радгоспах, міжгосподарських об'єднаннях) спеціалісти з різних галузей виробництва (економісти, агрономи, зоотехніки, ветеринарні лікарі, механізатори, меліоратори та ін.) мали відповідну базову підготовку і досвід роботи, організовували виробництво у своїй сфері діяльності отримували інформацію про досягнення науково-технічного прогресу, впроваджували ці досягнення у виробництво.

Діяльність цих спеціалістів підтримувалась:

- системою підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів з п'ятирічним циклом навчання;
- системою впровадження нової техніки і фондовим забезпеченням державними ресурсами;
- системою політичної і науково-технічної пропаганди тощо.

У нових ринкових умовах така система не працює.

Її місце має зайняти оперативна, інформаційно-консультаційна система, що розвивається на основі дорадчої діяльності та сприяє доведенню накопичених наукових знань до конкретних товаровиробників і надання їм допомоги в освоєнні досягнень науково-технічного прогресу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених та практиків, зокрема таких, як А.В. Ван ден Бан (A.W. Van den Ban), М. Кновлес (M. Knowles), Х. Хоукінс (H. Hawkins), Б. Сіверс (B. Seevers), В. Баутін, О. Бородіна, М. Гладій, С. Григор'єв, М. Дем'яненко, Т. Кальна-Дубінюк, Р. Корінець, М. Кропивко, В. Лазовській, М. Лобанов, М. Лубяний, О. Недбалюк, Б. Рунов, П. Саблук, О. Чайанов, Р. Шмідт та багатьох інших.

Проведений нами аналіз свідчить про наявність широкого різноманіття підходів до дослідження даної проблематики та запропонованих рекомендацій фахівців щодо напрямів формування системи сільськогосподарського дорадництва України.

Мета дослідження. Висвітлити існуючі проблеми формування національної системи сільськогосподарського дорадництва та підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів агропромислового комплексу України та окреслити напрями їх вирішення.

Методика дослідження. Інформаційною базою дослідження слугували нормативно-правові акти з питань сільськогосподарського дорадництва підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів АПК, статистичні дані, теоретичні праці вітчизняних та зарубіжних вчених, інформаційно-довідкові та інші матеріали.

Результати досліджень та їх обговорення. Виходячи з світового досвіду, сільськогосподарська дорадча діяльність призначена допомагати людям і суспільству:

- вирішувати професійні проблеми і поліпшувати життєвий рівень;
- підвищувати продуктивність праці;
- створювати нові види продукції;
- сприяти здоров'ю людства та його харчування, зміцненню дітей, молоді і сімей,
- відроджувати село та поширювати співробітництво з іншими країнами з метою отримання найкращої ефективності від обмежених ресурсів.

Навіть найбільш розвинені в економічному плані країни мають потужні програми сільського господарства, розвитку сільських територій. Так, у США за програмами сільськогосподарського дорадництва працює близько 12 тисяч фахівців і 3 мільйони дорадників-волонтерів. На ці програми витрачається близько 1,5 млрд. доларів щорічно (третину виділяє Конгрес, більше як 45% надходить від штатів, решта - з районних бюджетів, які можуть складатися також із різноманітних грантів, приватних пожертвувань тощо) [3].

Національною доктриною розвитку освіти в Україні передбачається пошук оптимальних шляхів підготовки майбутніх спеціалістів, конкурентноспроможних на ринку праці, які здатні застосовувати в реальних виробничих умовах сучасні знання. Керівники та спеціалісти АПК здійснюють важливу діяльність, що спрямована на управління установами, підприємствами, організаціями, впровадження науково-технічних досягнень, а також іншу діяльність, яка слугує необхідною ланкою для виконання важливих завдань аграрної сфери. Разом з тим, розвиток науково-технічного прогресу, інноваційність агропромислового виробництва вимагають постійного підвищення рівня знань таких спеціалістів.

Завданням сільськогосподарської дорадчої діяльності є організація процесу підвищення рівня знань та удосконалення навичок прибуткового ведення господарства сільського населення, що для керівників і спеціалістів аграрних формувань, на нашу думку, має забезпечуватися системою підвищення рівня їх кваліфікації.

В сучасних умовах, а особливо при очікуваному відкритті вільного обігу ринку земель сільськогосподарського призначення ми повинні бути впевненими, що не втратимо цей безцінний природний ресурс через необізнаність існуючих та майбутніх землекористувачів та землевласників про елементарні основи та технології ведення сільськогосподарського виробництва, відновлення та покращення родючості землі, її охорони та збереження тощо. Проте такі тенденції, на жаль, уже спостерігаються.

Разом з цим, ефективне господарювання в конкурентному середовищі можливе лише за умови постійного покращення рівня знань і удосконалення навичок прибуткового ведення господарства, що забезпечується через систему підвищення кваліфікації.

На сьогодні в державі існує цілий комплекс проблем, які не можуть бути успішно розв'язані без удосконалення системи підвищення кваліфікації керівників та спеціалістів АПК.

Існуюча в Україні система підвищення кваліфікації кадрів передбачає

обов'язкове систематичне підвищення кваліфікації окремих категорій фахівців (державних службовців, працівників освіти та медицини тощо). Інші фахівці можуть підвищувати свою кваліфікацію винятково за власним бажанням. Для переважної більшості фахівців агропромислового комплексу підвищення кваліфікації не є обов'язковим. Однак і для них існує об'єктивна необхідність у отриманні різноманітної новітньої професійної інформації, яку вони можуть отримувати різними способами. Проте доступ до неї може бути доволі ускладнений. Саме з метою полегшення доступу до такої інформації і формується національна система інформаційно-консультаційного забезпечення АПК або сільськогосподарського дорадництва [2].

Вінницька область є аграрним регіоном, що обумовлюється переважаючою часткою продукції аграрного виробництва у валовій продукції області.

В агропромисловому комплексі області працюють 44000 осіб, в тому числі 7900 керівників і спеціалістів. З числа керівників і спеціалістів лише 43% мають вищу освіту, 50% - середню спеціальну освіту, 7% - практики, що свідчить про об'єктивну необхідність підвищення рівня їх знань.

Єдиним вищим аграрним закладом освіти в області є Вінницький національний аграрний університет. В його структурі функціонує інститут післядипломної освіти та дорадництва Вінницького національного аграрного університету, де проходять підготовку аграрного профілю студенти на базі середньої освіти, перепідготовку фахівці з повною вищою освітою, а також підвищують кваліфікацію керівники і спеціалісти АПК.

В період 2005-2010рр. в інституті підготовку пройшли 853 особи, перепідготовку - 574 особи. Перепідготовка здійснюється за спеціальностями «Менеджмент організацій» і «Облік та аудит». Результати моніторингу ринку освітніх послуг свідчать про те, що перепідготовка за цими спеціальностями є найбільш витребуваною.

Підвищення кваліфікації інститутом ведеться з керівниками і спеціалістами, фермерами та іншими фахівцями-аграріями Вінницької області за 19 напрямками.

В період 2005–2011 рр. в інституті підвищили кваліфікацію більш, ніж 5000 керівників та спеціалістів АПК, пройшли навчання 850 фермерів, членів територіальних громад Вінницької області щодо створення ними фермерських, особистих селянських господарств, комунальних підприємств, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, пунктів заготівлі молока та розвитку малого підприємництва в сільській місцевості в рамках реалізації програми розвитку сільської місцевості Вінницької обласної ради за 40-годинною навчальною програмою, що частково фінансувалось з обласного бюджету.

Відповідно до потреби у забезпеченні кадрами національної системи сільськогосподарського дорадництва, що наразі формується, з 1 січня 2012 року згідно дозволу Міністерства аграрної політики і продовольства України інститут розпочинає готувати сільськогосподарських дорадників та

сільськогосподарських експертів-дорадників та підвищувати їх кваліфікацію, а з 2012-2013 навчального року згідно отриманої у Міністерстві освіти та науки, молоді і спорту України - фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» за спеціальністю «Дорадництво».

В останні роки спостерігається певне погіршення динаміки обсягів підвищення кваліфікації кадрів АПК, що викликано як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами.

Система підвищення кваліфікації кадрів АПК, заснована на принципах старої адміністративно-командної системи, не відповідає сучасним реаліям. На практиці в регіонах вона побудована за наступною схемою:

- вищий навчальний заклад аграрної освіти і Головне управління агропромислового розвитку області спільно готують щорічні пропозиції щодо обсягів підвищення кваліфікації кадрів АПК та строків його проведення;

- Міністерство аграрної політики і продовольства України формує план-графік підвищення кваліфікації кадрів АПК регіону і доводить його Головному управлінню агропромислового розвитку та вищому навчальному закладу аграрної освіти для спільного виконання;

- Головне управління агропромислового розвитку формує замовлення та групи слухачів;

- вищий навчальний заклад аграрної освіти розробляє навчальні плани та програми підвищення кваліфікації, забезпечує проведення навчального процесу на власній базі.

Втрата управлінської ролі управлінь агропромислового розвитку призвела до того, що замовлення університетам останнім часом практично не надаються і управліннями не формуються групи слухачів. Однією з причин цього є те, що підвищення кваліфікації кадрів АПК обов'язкове лише для державних службовців і працівників установ, організацій, підприємств у структурі АПК, зокрема районних та обласних управлінь агропромислового розвитку, і необов'язкове для керівників та спеціалістів приватних суб'єктів господарювання, фермерів, яких в регіонах переважна більшість.

Фінансування підвищення кваліфікації кадрів АПК з врахуванням запланованого на кожен наступний рік обсягу слухачів та виконання плану-графіку за минулий рік здійснюється Міністерством аграрної політики і продовольства шляхом виділення бюджетних коштів вищим навчальним закладам аграрної освіти, які не позиціонуються окремою стрічкою витрат в бюджетах.

У напрямі організації процесу підвищення кваліфікації кадрів АПК, на нашу думку, необхідно здійснити комплекс заходів, зокрема:

- зобов'язати керівників та спеціалістів як державних, так і приватних структур АПК не рідше, ніж раз на три роки підвищувати кваліфікацію на базі інституту післядипломної освіти та дорадництва Вінницького національного аграрного університету;

- зобов'язати фермерів не рідше, як один раз на три роки підвищувати кваліфікацію на базі інституту післядипломної освіти та дорадництва

Вінницького національного аграрного університету;

- без відповідної аграрної освіти або пройденого курсу навчання претендентам на фермерство землю в користування не надавати;

Створення ефективної і надійної системи інформаційно-консультаційного обслуговування та підвищення кваліфікації сільськогосподарських товаровиробників є однією з найважливіших передумов стабілізації сільськогосподарського виробництва та подолання кризових явищ у сільському господарстві [5].

Висновки. Ефективність функціонування національної системи сільськогосподарського дорадництва напряму залежить від удосконалення механізму взаємозв'язків у системі «аграрна наука – аграрна освіта – агропромислове виробництво», що має якнайшвидше забезпечити процес трансферу інновацій в аграрному секторі економіки.

Разом з тим, для підвищення конкурентоспроможності сектора сільськогосподарського виробництва важливе значення має надання інформаційно-консультаційних послуг та координування впровадження інноваційних технологій сільськогосподарського виробництва, диверсифікації виробництва та зайняття новими видами діяльності (бджільництво, рибництво, вирощування грибів, збір лікарських рослин тощо), створення сільськогосподарських кооперативів, пунктів заготівлі молока.

Стимулювання підприємницької ініціативи, інформаційний супровід та допомога у створенні малих форм сільськогосподарського та несільськогосподарського підприємництва (наприклад, зелений сільськогосподарський туризм) членами сільських територіальних громад сприятиме поліпшенню зайнятості населення в сільській місцевості.

Діяльність у сфері сільськогосподарського дорадництва повинна мати комплексний програмний характер і забезпечувати потреби у підвищенні рівня знань як сільськогосподарських товаровиробників, так і сільського населення, яке не зайнято у сільськогосподарському виробництві. Необхідним є підготовка та реалізація ряду програм щодо вдосконалення домашніх господарств сільського населення, розвитку сільської молоді, розвитку місцевих територіальних громад та інших програм розвитку сільської місцевості [4].

Науковим установам та закладам освіти необхідно в короткий термін забезпечити створення та регулярне поповнення єдиного національного банку даних аграрної інформації, який буде доступним сільськогосподарським товаровиробникам та сільському населенню у будь-якому регіоні нашої держави.

Необхідною складовою формування системи сільськогосподарського дорадництва є наявність кадрового забезпечення. Перед аграрною освітою необхідно поставити завдання якісної підготовки висококваліфікованих фахівців з дорадництва освітньо-кваліфікаційних рівнів «Бакалавр» та «Магістр», навчання сільськогосподарських дорадників, експертів-дорадників та систематичного підвищення їх кваліфікації.

Література

1. Закон України „Про сільськогосподарську дорадчу діяльність”. – № 1807- IV .– 17.06.2004.
2. Кальна-Дубінюк Т.П. Сільськогосподарська дорадча діяльність. Навчальний посібник для дистанційного навчання / Кальна-Дубінюк Т.П., Кудінова І.П., Рибак Л.Х.. – К.: Освітня книга, 2011. – 360с.
3. Кропивко М.Ф. Основи аграрного консалтингу: Підручник / [Кропивко М.Ф., Кальна-Дубінюк Т.П., Безкровний М.Ф., Криворучко І.М.] – К.: Освітня книга, 2006. – 224с.
4. Недбалюк О.П. Програми розвитку сільської місцевості як теорія методологія і практика діяльності дорадчих служб в США / Недбалюк О.П. – Вінниця: Видавництво Вінницької громадської організації „Поділля - 2000”, 2005. – 160с.
5. Knowles M. Pedagogy in action: applying modern principles of adult learning / Knowles M. – San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1984.
6. Van den Ban A.W., Hawkins H.S. Agricultural Extension / Van den Ban A.W., Hawkins H.S. – New York, NY: Harper & Row, 1988.

Summary

The role of agricultural extension and improvement of personnel qualification in supply of the stable development of rural areas and increase of the efficiency of agroindustrial production in Ukraine / Sereda L.M., Amons S.E., Dovhan L.I., Dovhan Y.V.

The problems of formation of the national system of agricultural extension and improvement of qualification of the chiefs and specialists of agroindustrial complex in Ukraine are considered in the article.

Keywords: agricultural extension, improvement of qualification of the chiefs and specialists of the agroindustrial complex, system “science-education-production”, extension activity of agrarian scientific and educational establishments.